

De barmhartige Samaritaan

Toelichting voor de gespreksleiders

Jaarthema: Leven uit de bron

Groeigroepen CGK

Groningen

Bijbelgedeelte: Lucas 10:25-37

Seizoen 2008/2009, nr. 15

Inleiding

In dit gesprekspapier wordt geregeld de term ‘naaste in nood’ of ‘mens in nood’ gebruikt. Het Nederlandse woord ‘nood’ klinkt wat zwaarder dan het Engelse woord ‘need’. Wat we bedoelen zijn mensen die hulp nodig hebben, in welke zin dan ook. Iemand hoeft niet in een levensbedreigende situatie te verkeren om ‘in nood’ te zijn.

Bezinning vanuit de bijbel

1. Jezus wordt aangesproken als *leraar* (*didaskale*). De wetgeleerde is een ambtsdrager, iemand met officieel erkend gezag. Hij heeft wellicht gemerkt dat Jezus onderwijs geeft en daar veel succes mee heeft. Als gezaghebbend persoon wil hij deze onofficiële rabbi toetsen. Daarom vraagt hij naar het eeuwig leven, een van de hoofdthema's van de Joodse leraar. Het gesprek gaat over *Jezus' leer* omtrent de aangesneden onderwerpen.
2. Jezus wijst naar *de Wet*. Dit is de bron van zijn leer. De wetgeleerde citeert uit twee bronnen, de *sjema* “Hoor Israël...” (Deutr. 6:4-9) en het gebod “Heb je naaste lief als Jezelf.” (Lev. 19:18).

Het gebruikte woord voor ‘naaste’ betekent letterlijk ‘iemand die nabij is’. De vraag is eigenlijk: waar ligt de grens? Wie is dichtbij genoeg? De vraag is relevant aangezien er in de dagen van Jezus veel vreemdeling waren. Volgens de Joodse wet was ook de *ger*, de allochtoon, een naaste. De Joodse mondelinge traditie interpreteerde de term echter als alleen geldig voor ‘broeders’, mensen van hetzelfde volk en dezelfde religieuze gemeenschap. Volgens de Qumran gemeenschap en Sir. 12:1-4 moest zelfs de zondaar uit eigen volk uitgesloten worden van hulp.
3. De werkwoorden zijn passief. De man is een *slachtoffer*. Het publiek wordt niets verteld over deze ‘mens’ (*antrophos*), behalve dat hij hulp nodig heeft. De brute aanval door de rover creëert ongetwijfeld een *psychologische* nood (hij heeft ‘slachtofferhulp’ nodig), een *financiële* nood (hij is alles kwijt), een *medische* nood (hij is gewond), een *sociale* nood (hij wordt alleen achter-gelaten) en een *fysieke* nood (hij is naakt en bewusteloos en heeft bescherming nodig).
4. A. De term ‘toevallig’ geeft aan dat de weg eenzaam en dat het lang zou kunnen duren voordat er iemand langs kan komen. Maar dan komt een priester voorbij. Die zal de man zeker helpen. De priesters waren deels gezondheidswerkers, die moesten zeker kunnen helpen. De Levieten distribueerde het geld voor de armen, ook van hem was barmhartigheid te verwachten. Beide waren *ambtsdragers* en stonden in aanzien bij het volk.

B. De priester en de leviet “komen” en “zien”, maar toch “ontwijken” zij de man en laten hem –

even als de rovers doen – half dood liggen. Wat een harteloze daad! Hun komst wekt hoop, maar hun gedrag boort deze hoop finaal de grond in.

C. Een praktische motivatie kan zijn dat het gevaarlijk is omdat de rovers terug kunnen komen. Een religieuze reden kan zijn dat ze geen tijd hebben vanwege hun tempeldienst of dat (in geval van de priester) rituele onreinheid moet worden voorkomen. In verschillende wetteksten (Lev. 5:3, 21:1-3, Num. 6:6-8) wordt het de priester verboden om met een lijk in aanmerking te komen, behalve wanneer het de naaste familie betreft. Wat ook de diepere motivatie mag zijn, het is duidelijk dat twee niet betrokken willen worden bij de noden van de man.

D. De twee spelen hun *planning* (vol met erediensten en andere religieuze plichten) uit tegen hun *roeping* (God liefhebben en de naaste als henzelf). Daarmee negeren ze het principe dat God geen offers wil, maar gehoorzaamheid en barmhartigheid. God is boos wanneer wij één gezicht voor hem hebben en een ander voor de naaste in nood. Eredienst zonder het betonen van barmhartigheid is volgens Jesaja een “nutteloos offer”, een “gruwel” voor God.
5. A. De situatie wordt met het moment uitzichtlozer. Dan komt een Samaritaan langs. De Samaritaan is een *buitenlander* of een *buitenstaander*. Hij staat buiten het volk Israël en

buiten het verbond. Voor veel Joden is hij dan ook geen ‘naaste’ te noemen. Van hem kan niks verwacht worden. Nog meer dan een buitenstaander is hij een *vijand* van de Jood. De gewonde man kan het nu helemaal wel schudden. De Samaritaan zou eerder *op* de Joodse man gaan staan dan dat hij hem *bij* zou staan!

B. Even als het geweld van de rovers, tekent Jezus ook uitgebreid de liefdadigheid van de Samaritaan, die in verscheidene behoeften van de man voorziet. De eerste dienst die hij hem verleent is door naar hem toe te gaan (mensen in nood hebben grote behoefte aan de aanwezigheid van een vriendelijk en behulpzaam persoon). Daarmee voorziet hij in zijn *psychologische* nood. Daarna voorziet hij in zijn *medische* nood door zijn wonden te verbinden. Vervolgens vervoert hij hem uit de gevaren zone (in verband met zijn *fysieke* nood), terug naar de bewoonde wereld (in verband met zijn *sociale* nood), zorgt voor onderdak en voedsel en betaald voor de nodige ‘nazorg’ (in verband met zijn *financiële* nood).

C. De dienst van barmhartigheid blijkt duur te zijn. Het eerste wat de barmhartige Samaritaan opgeeft is zijn *agenda*. Waar hij ook naartoe op weg was, het gaat niet meer door of loopt behoorlijk vertraging op (en dat zal hem dat door zijn vrouw of zijn baas niet in dank worden afgenomen!) Het tweede wat hij riskeert is zijn *veiligheid*. Het is moeilijk te zeggen of de rovers nog in de buurt zijn. Ze kunnen elk moment terugkeren. Bovendien, het ‘doen alsof je hulp nodig hebt’ is een bekende valstrik. Het derde wat hij opgeeft is zijn *comfort*. Hij gaat op de knieën in het stof, hij maakt de handen vuil aan het bloed en de olie en zet de man ‘op zijn eigen rijdier’. Voor hem wordt het lopen dus, terwijl hij moeite moet doen om het bewusteloze slachtoffer tijdens de hobbelige rit op zijn rijdier te houden. Bij de herberg aangekomen kost het hem vervolgens zijn rust. Hij zorgt de hele nacht voor de man en trekt de volgende dag meteen verder. Het vierde wat hij opgeeft is zijn *middelen* – hij betaald niet alleen om de man voorlopig onder te brengen, maar alles wat nodig is voor zijn volledige herstel.

D. Als motivatie wordt genoemd dat de Samaritaan ‘medelijden’ heeft. Medelijden is de impuls die mensen gevoelig maakt voor de noden van anderen en hen aan zet tot praktische handelingen om in die noden te voorzien.

6. In het verhaal keert Jezus de vraag in feite om naar ‘Hoe *wordt* ik een naaste?’ Het verhaal gaat meer in op de vraag ‘Wat betekent het om zich als naaste te gedragen?’ dan op de vraag ‘Wie is dichtbij genoeg dat ik hem als mijn naaste moet behandelen?’ Het wordt de luisteraars *eerst* duidelijk voor wie zij zich een naaste moet betonen, met als gevolg dat hen omgekeerd ook duidelijk wordt wie hun naaste is. Jezus is het wat dit betreft eens met de wetgeleerde dat er niet-naasten zijn. Niet-naasten zijn voor Jezus mensen die geen medelijden tonen met de mens in nood. Wat betreft de eigenlijke vraag van de wetgeleerde is het antwoord van Jezus dat iedereen die in nood is onze naaste is. Jezus verwierpt het idee dat er een beperking in het naaste-zijn zou zijn. Niet elke mens is mijn ‘broeder’ (in het geloof), maar elke mens is wel mijn ‘naaste’. Christen of niet-christen, vriend of vijand, dichtbij of ver weg – iedere mens in nood is onze naaste. De vraag is: zijn wij bereid om ons voor hen als naaste te gedragen?
7. De wetgeleerde moet ook barmhartigheid betonen en een naaste zijn voor de mens in nood die hij op zijn levensweg tegenkomt.
8. Jezus geeft de kerk een *opdracht*. Het is belangrijk niet te vergeten dat Jezus de gelijkenis verteld als antwoord op de vraag ‘Wat moet ik doen om deel te krijgen aan het eeuwige leven?’ Het blijkt dat Jezus zorg voor mensen in nood als de *essentie* van het burger van het Koninkrijk zijn beschouwd. Naast de “missie” om door bedrijvigheid, wetenschap, bestuur en kunst de aarde te ontwikkelen (de cultuuropdracht) en de “missie” om het evangelie te verkondigen en discipelen te maken (de zendingsopdracht) bestaat het werk in Gods Koninkrijk ook uit de “missie” om de naaste in nood te helpen. Even goed als “geloof en cultuur” en “zending en evangelisatie” is “barmhartigheid en gerechtigheid” een *opdracht* aan de kerk.
9. Hoewel Jezus ons duidelijk gebied om het voorbeeld van de barmhartige Samaritaan te volgen, is zijn boodschap niet dat we *gered* kunnen worden door zijn voorbeeld te volgen. De dienst van barmhartigheid is een kritisch teken van onze onderwerping aan de heerschappij van Christus. Onze reactie op de nood van een ander is een *test* van de oprechtheid van ons geloof. Paulus leert zowel *rechtvaardiging op basis van genade* door het verlossende werk van Christus als *oordeel op basis van werken* als teken van geloof bij Christus’ Laatste Oordeel (Rom. 2:6-8, 14:10, 2 Cor. 10). Een belijdenis van geloof die niet samengaat met daden van barmhartigheid laat zien dat dat geloof “dood” is.